

Жарая С.Б.,

доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри методології управління освітою
Вінницького обласного інституту післядипломної освіти
педагогічних працівників

Підприємницька активність та тенденції державного впливу на розвиток малого бізнесу

У статті узагальнено результати соціологічного дослідження, проведеного на регіональному рівні. Досліджено такий аспект розвитку підприємницької активності, як правова грамотність підприємців і тенденції впливу держави на розвиток малого бізнесу.

Ключові слова: підприємницька активність, соціологічне дослідження, мале підприємництво.

Жарая С.Б. Предпринимательская активность и тенденции государственного влияния на развитие малого бизнеса

В статье обобщены результаты социологического исследования, проведенного на региональном уровне. Исследован такой аспект развития предпринимательской активности, как правовая грамотность предпринимателей, а также тенденции влияния государства на развитие малого бизнеса.

Ключевые слова: предпринимательская активность, социологическое исследование, малое предпринимательство.

Zharaia S.B. Entrepreneurial activity and trends in public whipping for small business development

The paper summarizes the results of the survey conducted at the regional level, investigated this aspect of the development of entrepreneurial activity as a legal awareness of entrepreneurs, and the tendency of government influence on the development of small businesses.

Key words: entrepreneurial activity, case studies, small business.

Постановка проблеми. Проблема дослідження підприємницької активності є актуальною як в економічному, так і соціальному вимірах. Прикладні аспекти дослідження підприємницької активності малого бізнесу в українському суспільстві передбачають соціологічний аналіз її реальних виявів як у соціокультурних, правових вимірах, так і щодо конкретних напрямів діяльності малих форм підприємництва. Серед таких аспектів слід виділити: вплив інституційних факторів на ефективність малого бізнесу; вплив ділового середовища на розвиток рівня підприємницької активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи спеціальну літературу з теорії управління та різноманітні концептуально-аналітичні підходи до державного управління економічними процесами, у тому числі й сферою підприємницької діяльності, зазначимо, що вивченню цієї проблематики присвячені праці відомих українських учених: В.Бодрова, З.Варналія, В.Воротіна, В.Гейця, О.Долгальнової, В.Дорофійенка, О.Іваницької, Ю.Ковбасюка, М.Корецького, О.Лебединської, Л.Лігоненко, А.Мельник, М.Миколайчука, С.Поважного, І.Розпутенка, В.Юрчишина та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз сучасного стану досліджуваної проблеми дає підстави звернути увагу на необхідність активізації співпраці громадських організацій та об'єднань суб'єктів господарювання з органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування у регуляторній діяльності, що потребує виявлення стану обізнаності підприємців щодо норм чинного

законодавства у сфері підприємницької діяльності як фактора, що впливає на розвиток підприємницької активності.

Мета статті. На підставі узагальнення результатів соціологічного дослідження, проведеного на регіональному рівні Асамблеєю громадських організацій малого та середнього бізнесу України та Вінницьким інформаційно-аналітичним центром проблем підприємництва, виявити рівень підприємницької активності та обізнаності підприємців щодо вимог Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, а також впливу ділового середовища на розвиток бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні науковці розкривають об’єктивні засади, сутність та загальноекономічний зміст підприємництва; основні його функції та правовий статус; види та сфери підприємницької діяльності, головні умови її здійснення [2]. Зокрема, підкреслюється, що в умовах складної економічної ситуації мале підприємство вирішує питання зайнятості й прибутків населення шляхом швидкого створення низьковитратних нових робочих місць. За рахунок малих підприємств ринки товарів та послуг заповнюються більш доступною за ціною для населення продукцією. Малі підприємства в умовах фінансової нестабільності здатні до найшвидшого обороту коштів та самоокупності.

Орієнтація на малий бізнес змінює психологічний настрій у суспільстві, що має велике соціальне значення. Однак малий бізнес потребує спеціальних навичок і знань підприємців, а також розвитку підприємницької культури. Формування останньої є одним із завдань державного регулювання підприємницької діяльності. Зазначається, що на процеси реальної підприємницької активності населення суттєво впливають, з одного боку, інституційне середовище, механізми регуляторної політики в економічній сфері, а з другого – стан економічної культури, освіти, масової свідомості, що знаходить відображення у громадській думці населення. Виходячи із вищезазначеного сучасні інституціональні проблеми розвитку підприємництва в Україні впливають на ставлення населення до підприємницької діяльності й активно вивчаються як економічною, так і соціологічною науками [1, с. 8]. Зокрема, окреслено коло бар’єрів, що гальмують розвиток бізнесу і підприємницької активності в сучасних економічних умовах. До них віднесено: недосконалу дозвільну систему; високе податкове навантаження і здійснення контрольно-перевірочної діяльності; слабе інформаційне забезпечення; ускладнений доступ малого бізнесу до фінансових ресурсів; слабо розвинену мережу консультативних і навчальних послуг; низький рівень упровадження інновацій; недостатній рівень ресурсного забезпечення [5, с. 10].

Вивчаючи феномен підприємницької активності, німецькі вчені, зокрема, виділяють такий термін, як квота підприємництва (нім. *Selbständigkeit*) та виокремлюють низку факторів, що впливають на її визначення у країні (рис. 1). За дослідженнями німецьких соціологів, поряд із ринковими факторами на розвиток підприємництва в країні впливають також соціокультурні особливості, що пов’язані насамперед із менталітетом та цінностями суспільства. Таким чином, прагнення до свободи та незалежності, а також готовність ризикувати стимулюють певні кроки до самостійної діяльності [7, с. 33].

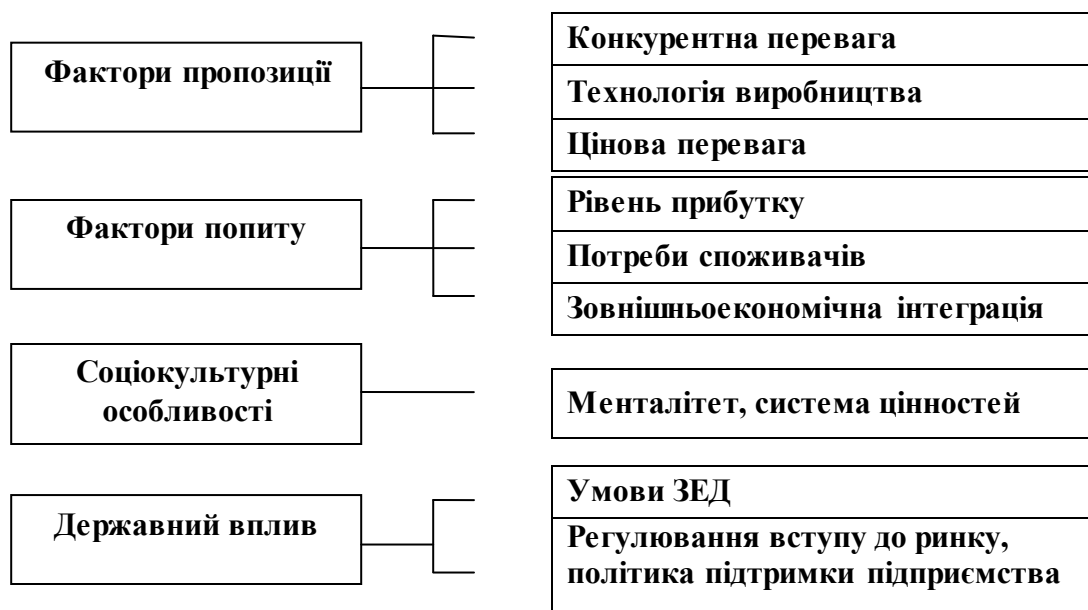

Рис. 1. Фактори, що впливають на визначення квоти підприємництва [6, с. 34]

З метою виявлення рівня підприємницької активності й обізнаності підприємців щодо вимог Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”, а також впливу ділового середовища на розвиток бізнесу були використані дані соціологічного опитування, проведеного Асамблеєю громадських організацій малого та середнього бізнесу України та Вінницьким інформаційно-аналітичним центром проблем підприємництва.

Метод отримання інформації, основні параметри та специфічні соціологічні характеристики опитувань, характеристика та кількість респондентів, особливості вибіркової сукупності. Усього опитано 300 респондентів віком від 18-ти років. Опитування проводилося серед представників малого бізнесу методом індивідуального інтерв'ю у грудні 2010 р. – квітні 2011 р. за місцем проживання респондентів (табл. 1).

Опитування проведено у містах Хмельницький (жовтень 2010 р.), Умань (грудень 2010 р.), Вінниця (січень 2011 р.), Чернігів (березень 2011 р.), Кам'янець-Подільський (квітень 2011 р.). До загальної сукупності входять підприємці та фізичні особи – підприємці.

Вибірка фізичних осіб-підприємців була побудована на базі загальнодоступної інформації.

Таблиця 1

Розподіл респондентів за віком та за освітою, %

Розподіл респондентів за віком	%	Розподіл респондентів за освітою	%
18–20 років	0,67	Незакінчена середня	2,03
20–30 років	5,41	Середня	21,28
30–40 років	22,3	Середня спеціальна	43,58
40–50 років	41,89	Незакінчена вища	7,43
50–60 років	23,99	Вища	25,68
60–70 років	5,07		

До досліджуваної сукупності належать усі офіційно зареєстровані підприємства та приватні підприємці, які відповідають таким критеріям: вели активну господарську діяльність протягом досліджуваного періоду, тобто подавали податкову звітність і працювали протягом 2010 р. (мали дохід, відмінний від нуля); перебували у повній або частковій приватній власності; працювали з метою отримання прибутку; фізичні особи-підприємці, які здійснювали самостійну підприємницьку діяльність.

Стратифікація сукупності виконана за трьома основними параметрами:

1. Розмір підприємства (кількість працівників):

а) мікро (1–10 працівників);

б) малі (11–50) працівників.

2. Сфера економічної діяльності:

а) будівництво;

б) торгівля;

в) громадське харчування (ресторани та готелі включно);

г) транспорт;

д) послуги.

3. Регіон: п'ять міст України – Хмельницький, Умань, Вінниця, Чернігів, Кам'янець-Подільський.

Відбір підприємств здійснювався у три етапи.

I етап. Підприємства були згруповані за параметрами сертифікації.

II етап. Підприємства включалися до вибірки на підставі критеріїв, що визначають досліджувану сукупність.

III етап. У межах кожної групи здійснено випадковий відбір потрібної кількості підприємств.

Результати опитування.

Розподіл відповідей респондентів на запитання “Чи знаєте Ви вимоги Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності?” підтверджує ту тезу, що існує проблема правової обізнаності самих підприємців.

Для того щоб процедура розгляду проектів регуляторних актів виконувалася на місцях, необхідні дві умови: по-перше, знання вимог Закону, по-друге, контроль за його виконанням.

Вочевидь, проблема полягає не тільки у формальному ставленні чиновників до оприлюднення проектів регуляторних актів, а й підприємці самі не завжди відслідковують появу документів, не подають вчасно зауваження та не простежують рівень урахування пропозицій під час доопрацювання регуляторних актів.

Отже, є потреба не тільки в удосконаленні правової бази, що забезпечує функціонування і розвиток підприємництва, а й у підвищенні правової грамотності підприємців, адже 75% респондентів відповіли, що не знають положень Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” (рис. 2).

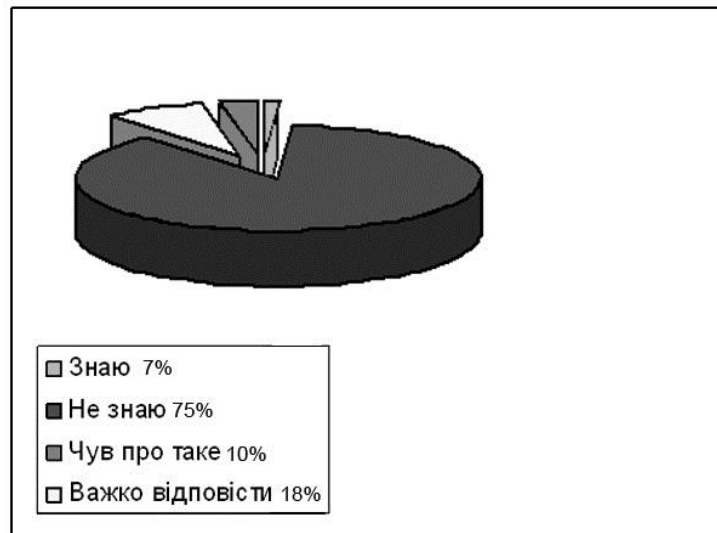

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Чи знаєте Ви вимоги Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності”?”

Більшість респондентів оцінюють регулювання з боку держави як занадто обтяжливе. Тільки 7% вважають регулювання з боку держави оптимальним (рис. 3).

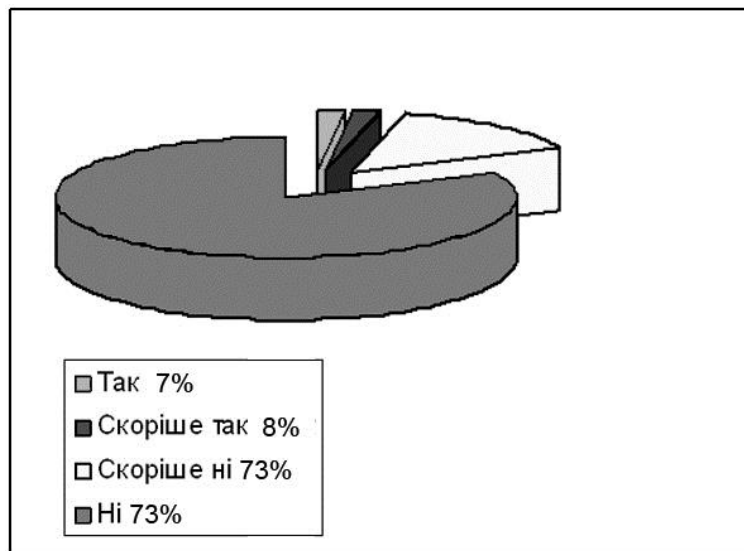

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Чи вважаєте Ви оптимальним регулювання Вашої господарської діяльності з боку держави?”

Однак відповідь на запитання “Чи вважаєте Ви за доцільне внести зміни до Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності?” виявляє певний песимізм з боку підприємців щодо сподівань на зміну ситуації на краще, або їхню правову необізнаність (рис. 4). Хоча 17,5% цю ідею підтримують.

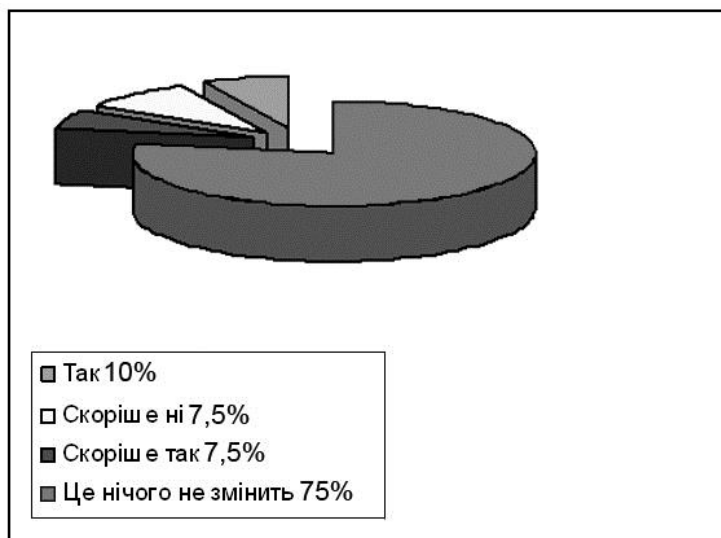

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Чи вважаєте Ви за доцільне внести зміни до Закону України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” з метою збільшення впливу підприємницької громадськості на дії органів влади?”

Дослідження ділового середовища засвідчують, що, на думку підприємців, розвитку бізнесу в Україні перешкоджають такі процедури, як перевірки та система оподаткування, а також процедури отримання дозволів (рис. 5).

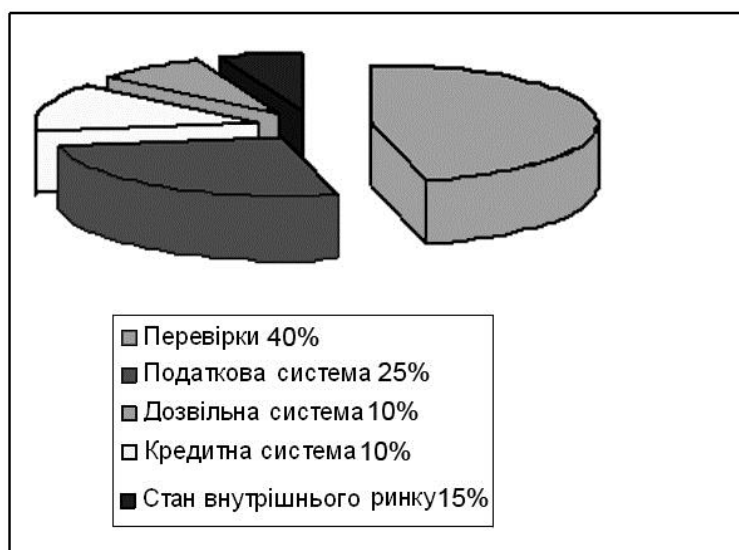

Рис. 5. Розподіл відповідей респондентів на запитання “Які види втручання у господарську діяльність найбільше Вас непокоять: перевірки; дозвільна система; податкова система; кредитна система; стан внутрішнього ринку”?

Останній показник є найбільш показовим. Якщо порівняти результати цього соціологічного дослідження із попередніми дослідженнями, які проводилися в Україні з метою виявлення проблем, що перешкоджають розвитку підприємницької діяльності, то виявляємо тенденцію зменшення нарікань підприємців на такі процедури, як дозвільні. Наприклад, за оцінками IFC (International Finance

Corporation), головними регуляторними перешкодами у 2008 р. названо системи видачі дозволів, державного контролю та технічного регулювання (технічне регулювання – система правового регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних із цим процесів, систем, послуг, персоналу та органів) [3, с. 11].

Натомість, аналізуючи результати соціологічних опитувань у країнах, які пройшли вже етап становлення підприємництва (наприклад Німеччина), спостерігаємо такі тенденції. Соціологічні опитування, які проводяться в Німеччині серед підприємців, висвітлюють досить критичне ставлення та незадоволеність респондентів процесом зменшення бюрократичного навантаження. Серед найбільш складних питань підприємці називають: податки, соціальне страхування, трудове законодавство та заходи з охорони праці, а також видатки на статистику та охорону навколишнього середовища. Порівняно з українськими реаліями немає таких проблем, як дозвільна система. Проте йдеться про навантаження на підприємства через так звані “бюрократичні виплати”; підприємства відповідно до соціального законодавства мають щорічно сплачувати до 5 млн євро на провадження бухгалтерії, статистичні обчислювання та забезпечення виконання вимог трудового законодавства. За даними інституту досліджень стану середнього класу м. Бонна, загальна сума всіх витрат підприємств на так звані “бюрократичні виплати” становить близько 46 млрд євро щорічно [5, с. 8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, можемо прогнозувати частковий розвиток вищезазначених тенденцій державного впливу на стан малого підприємництва і в Україні.

Для підвищення достовірності цієї гіпотези уявляється доречним проведення подальших соціологічних і статистичних досліджень за означеним напрямом. Це дасть змогу більш обґрунтовано врахувати особливості національного підприємництва і вплив держави на розвиток підприємницької активності.

Список використаних джерел

1. Балакірева О. М. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / О. М. Балакірева, А. М. Ноур // Економіка і прогнозування : наук.-аналіт. журн. – 2008. – № 2. – С. 7–23.
2. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. / З. С. Варналій. – 3-тє вид., випр. і допов. – К. : Знання-Прес, 2006. – 350 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес : звіт / Консультаційна програма з інвестиційного клімату, регіон Європа та Центральна Азія. – 2009. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/Ukraine/bee>.
4. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : нац. доп. / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін та ін.]. – К. : Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
5. Mittelstand in Deutschland. Stiefkind der Wirtschaftspolitik / Leitung : Alex Rhein. – Köln : Deutscher Instituts-Verlag GmbH, 2004. – 28 s.
6. Ohr R. Kompendium Europäische Wirtschaftspolitik / R. Ohr, Th. Theurl. – München. Verlag Franz Vahlen, 2001. – 585 s.
7. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grunlage der vertsehenden Soziologie. Studienausfgabe. 5. rev. Aufl / M. Weber. – Tübingen : Mohr Siebeck, 1980. – 398 s.